

דימויה של המונטוני של האישה הערבית ברומנה של לטיפה

סיפורו של הסופר משה סמילנסקי

الصورة النمطية للمرأة العربية في رواية لطيفة قصة الكاتب موشيه سميلانски

الأستاذ المساعد الدكتورة: بلسم صالح مهدي

جامعة بغداد / كلية اللغات / قسم اللغة العبرية

The stereotype of the Arab woman in a nice novel

The story of the writer Moshe Smilansky

Assistant Professor Dr Balsam Saleh Mahdi

University of Baghdad / College of Languages / Department of
Hebrew Language

Email: balsam.mohda@colang.uobaghdad.edu.iq

المستخلص:

يسلط البحث الضوء على فتاة عربية تتعرض لصراعات نفسية ومعنوية بسبب الظروف المجتمعية التي تحيط بها، سواء في علاقاتها العائلية أو في تعاملها مع الآخرين، لكن القصة لا تقتصر على تقديم التحديات فقط، بل تسلط الضوء على القوة الداخلية التي تمتلكها شخصية لطيفة لتحدي القيود والبحث عن هوية مستقلة. ومن خلال هذه القصة يعكس القاص سميلانски الحياة اليومية للمجتمع اليهودي في فلسطين في بداية القرن العشرين ويستعرض الظروف الاجتماعية والاقتصادية على الأفراد. من خلال شخصية لطيفة "التي تنتمي إلى بيئة فقيرة يركز الكاتب على التحديات الاجتماعية والانسانية تدور القصة حول شخصية لطيفة التي تعتبر نموذجا للفتاة التي تبحث عن سبل الهروب من الواقع القاسي. ومن خلال سرد الاحداث والوقائع في حياة "لطيفة" يكشف الكاتب الصراعات الداخلية التي تعيشها بالإضافة إلى العلاقات الانسانية المعقدة التي تؤثر على حياتها باستخدام أسلوب سردي فني يعكس الكاتب حياة الشخصيات التي تتعامل مع واقع ملئ بالضغطات الاجتماعية والنفسية، مما يجعل القصة مليئة بالمعاني الانسانية العميقة. بشكل عام، تهدف القصة إلى تحفيز التفكير في قضايا الهوية والحرية الاجتماعية وكيفية تحقيق التوازن بين الشخصي والجماعي في مواجهة التحديات المجتمعية. الكلمات المفتاحية: لطيفة، موشيه سميلانски، البيئة العربية، التحليل الادبي.

Abstract:

The research sheds light on an Arab girl who is exposed to psychological and moral conflicts due to the societal circumstances surrounding her, whether in her family relationships or in her dealings with others, but the story is not limited to presenting challenges only, but rather sheds light on the inner strength that Latifa's character possesses to challenge restrictions and search for an independent identity. Through this story, the writer Smilansky reflects the daily life of the Jewish community in Palestine at the beginning of the twentieth century and reviews the social and economic conditions on individuals. Through the character of Latifa, who belongs to a poor environment, the writer focuses on social and human challenges. The story revolves around the character of Latifa, who is considered a model for a girl looking for ways to escape from the harsh reality. By narrating the events and facts in Latifa's life, the writer reveals the internal conflicts she experiences in addition to the complex human relationships that affect her life using an artistic narrative style that reflects the lives of characters who deal with a reality full of social and psychological pressures, which makes the story full of deep human meanings. In general, the story aims to stimulate thinking about issues of identity and social freedom and how to achieve a balance between the personal and the collective in the face of societal challenges.

Keywords: Latifa, Moshe Smilansky, Arab environment, literary analysis..

תקציר:

המחקר שופך אור על נערה ערבייה הנחשפת למאבקים פסיכולוגיים ומוסריים בשל הנסיבות החברתיות הסובבות אותה, בין אם ביחסיה המשפחתיים ובין אם בהתנהלותה עם אחרים. אולם, הסיפור אינו מתמצה בהצגת אתגרים בלבד, אלא שופך אור על הכוח הפנימי שיש לדמותה של לטיפה לאתגר את ההגבלות ולחפש זהות עצמאית.

באמצעות סיפור זה משקף הסופר סמילנסקי את חיי היומיום של הקהילה היהודית בארץ ישראל בראשית המאה העשרים וסוקר את התנאים החברתיים והכלכליים על יחידים באמצעות דמותה של לטיפה, המשתייכת לסביבה ענייה, מתמקדת הסופרת באתגרים החברתיים והאנושיים.

הסיפור נסוב סביב דמותה של לטיפה, הנחשבת לדוגמנית של בחורה שמחפשת דרכים לברוח מהמציאות הקשה. באמצעות קריינות האירועים והעובדות בחייה של לטיפה, חושפת הסופרת את הקונפליקטים הפנימיים שהיא חווה בנוסף ליחסים האנושיים המורכבים המשפיעים על חייה, תוך שימוש בסגנון סיפורי אמנותי בו הסופרת משקפת את חייהן של הדמויות המתמודדות עם מציאות מלאה בלחצים חברתיים ופסיכולוגיים, מה שהופך את הסיפור למלא במשמעויות אנושיות עמוקות.

בכלל, מטרת הסיפור לעורר חשיבה על נושאים של זהות, חופש חברתי וכיצד להגיע לאיזון בין האישי לקולקטיבי אל מול אתגרים חברתיים.

מילות מפתח: לטיפה, משה סמילנסקי, סביבה ערבית, ניתוח ספרותי.

הפרק הראשון:

קורות חייו של משה סמילנסקי (1874-1953).

על (סמילה) נקראה המשפחה, ומ(ראכמיסטרובקה) יצאו בני המשפחה שפנו אל הספרות. הרי אלו שתי עיירות אוקראיניות שלחומות (1) ובשתיהן נתבצרה גם פנה משכבר להשכלה. רשף החסידות. והשניה שבהן שימשה גם בירה לזרם חסידי מיוחד בחסידות הדרומית.

גדול המשפחה הוא, בלי-ספק, משה סמילנסקי, העומד על משמרתו בספרות העברית כשלישים שנה ומעלה. הוא הנושא והנותן בכל במספרים ואף בסיפורים, והוא גם המתאר בעט שאלות יישוב פלסטין. בקלות כבחמורות (2) הוא המספר את תולדות היישוב במאמרים, שבפלסטין. הרי הוא בן-בית ב(השלוה) מימי מורו אחד העם, ב(הפועל הצעיר) בכל גלגוליו כמעט, אמנים את חיי הערבים או הבידואים ואורח פחות או יותר תמידי גם בעיתונים ובמאספים אחרים, קבוצים וארעיים. לכאורה אין הוא כי אם משכיל שנעשה לחובב-ציון ונשאר (3) כפות גם אחר כן להשכלה. דרכו בשכל ובחשבון, ויש גם אשר ידבר בעייני דת ונגד הרבים, בנוסח הישן שעבר זמנו ובטל טעמו.

למשה סמילנסקי המשפחה היא המרכז והטבור, ודבק בה והיה עמה לבשר אחד ולנשמה אחת, וכל מקום שפלסטין גולה, שכית המשפחה גולה עמו, ועבדה לעולם, בין לרצונו, בין שלא לרצונו. יהודי שנטרד ממשפחתו ומשכיתו משפחתו, מיד אימה גדולה נופלת עליו, שאין אדם בעולם שיעמוד על אפיה: זאת אימה הבדידות הגמורה, המוחלטת, בעולם זר, שאין כל קשר עמו, ושכל הנימיו המובילות אליו נפסקו פעם אחת ולא יספו. (4) משה סמילנסקי נולד ב-24 בפברואר 1874, בטלפינו בפלך קייב, האימפריה הרוסית (אוקראינה) הוא נפטר ב-6 באוקטובר 1953 במושבה רחובות. הוא היה איש העלייה הראשונה, מנהיג ציוני, איכר, פובליציסט וסופר עברי. (5) מילדותו גדל בחיק הטבע והתחנך ברוח ההשכלה העברית. אביו שמעיהו (בן-תורה), חוכר אחוזה גדולה ומנהל משק חקלאי בידיעה ובהצלחה, ולאמו רחל בת צבי גלינסקיה. המשפחה הייתה מתפרנסה מעבודת האדמה. סמילנסקי התחיל ללמוד בכפר מולדתו ב(חדר) ובן שמונה עבר עם הוריו לכפר (ויסקה) מאלה שבפלך חרסון, שגם שם חקר אביו וניהל אחוזה נרחבת מאד, ושם המשיך ללמוד תורה והשכלה מפי מלמדים ומורים פרטיים. (6) בין מוריו היו שנים מבני ביל"ו, וגיסו ברוך לידז'נסקי היה מחבריו ותלמידיו של אחד העם. מכל אלה וגם מקריאתו בספרות העברית החדשה בזמן ההוא ("אהבת ציון" לאברהם מאפו, מאמרי סמילנסקי ועוד) הושבע ברוח האהבה לציון, ומרחבי השדות חיבבו עליו את עבודת האדמה כדרך להתעלמות אנושית. (7) ומתוך כל אלה יחד גברה שאיפתו להיות *במשק אביו וכתבי (טולסטוי) עובד-אדמה בפלסטין. שאיפה שגברה עוד יותר, עד כדי רצון והלטה מעשית, תחת רושם סיפורי אביו בשובו מביקורו בפלסטין בשנת 1890.

הביקור הזה היה בעל רושם גדול בזכרונו של משה סמילנסקי, וברוב סיפוריו האוטוביוגרפיים, הוא מדבר על הדבר הזה. בספרו (זכרונות), סמילנסקי התייחס לדבר הזה: (אני רוצה לעבוד את אדמתה של ארץ ישראל. למרות החיים הקשים שם, עבודה מפרכת) אז הסתלק⁸. את הגוף בשדה. משכב קשה ולחם צר בבית. ושמש זועפת ולוהטת. כחך יכשל, אבל זו היא המטרה החשובה שלי) ממחשבתו הראשונה, להכנס ללמוד בבית-הספר החקלאי בעיר (אומאן), ובשנת 1891 התגבר גם על ההתנגדות הנמרצת של אמו ויצא (ב(זכרונות), הוא אמר: (טיומקין היה הכוכב החדש, * לעלות משם לפלסטין ביחד עם ד"ר זאב טיומקין. (9) לעיר (ייליסאבטגראד), אשר הופיע אז על שמי חובבי ציון, אשר העיב בזוהרו את כל הכוכבים וימשוך אליו בקסמו את הלכבות. אינג'ינר צעיר. בעל כשרונות ארגון בלתי רגילים: נואם מצוין, בעל השפעה שנשקף לו עתיד מזהיר. הוא אמר לי מה אתה חושב לעשות בארץ ישראל? הידעת את אשר לפניך? אתה רך ומפונק ושם החיים קשים). (10) עם טיומקין הוא עלה פלסטין והוא רוצה לנהול בה את פעלות ועד חובבי ציון, (11) אך נסיעת טיומקין נתאחרה לשבועות אחדים, והעלם בן שש עשרה וחצי קצרה רוחו לחכות ובמצאו שיירה מיד הפליג בה מאודיסה וביום 28 חשון 1891 הגיע לחוף יפו. סמילנסקי התייחס למקרה הזה: (וכשבאתי לארץ כבר מצאתיה כולה מחכה לביאת המנהיג. עוד באניה על פני הים, לפני חוף יפו, נגש אלינו איש בעל שערות ארוכות, וישאלני: "מי כאן אשר בידו דבר-מה מאת טיומקין?" ועל החוף ובמלון וברחוב הכל שואלים: אימתי יבוא טיומקין הנה?). (12) בתחילה רצה להכנס ללמוד חקלאות במקוה-ישראל אך בגלל שליטת השפה הצרפתית במיסד ויתר על תוכניתו והחל לעבוד כפועל שכיר מטעם פקידות הבארון רוטשילד בכרמי ראשון-לציון. (14) בספרו (זכרונות), סמילנסקי מתאר היום הראשון בפלסטין: (בסימטה הצרה והמתפתלת כנחש, המאחדת את רחוב בית המכס עם רחוב העיר, בבית ערבי, בקומה השנייה אשר מדרגות אבן צורות, היה מקום מושבו של הועד הפועל הראשון. אחת מדלתות האולם הוליכה אל חדר לשכת ראש הועד עצמו, טיומקין). (15) יזהר סמילנסקי מדבר על חייו של משה סמילנסקי: (וכל כמה שאהב לארץ ישראל ולאדמתה. לא ניתק עצמו לחלוטין מן התרבות ממנה הגיע: ואף שחשב ספסלו של החדר בנעוריו ודפדף תלמוד וגמרה, כרה אזניו לשמוע גם איוושות מן התרבות הכללית, והספרים שבביתו מלווים אותו כל

ובביתו שברחובות, שבין החולות, הפרדסים ונעירת החמורים. וגדרות הצבר וחומות הברושים לשבר את הרוח, ושבין שכניו הערבים והבדואים מצא אנשים להשיח עימם.⁽¹⁶⁾ מכתביו מפלסטין עשו רושם רב על קוראיהם, ולמקראם ניבא עליו הרב (יעקב מזאיה) רבה הראשי של מוסקבה: (הנער הזה יהיה סופר בישראל), והצעירים שבמשפחתו עלו אחריו לפלסטין, גם אביו בא ובהשפעת הבן משה רכש כאלף דונם קרקע במושבה חדרה שנוסדה אז ואחרי שהותו כאן זמן-מה חזר למשקו באוקראינה⁽¹⁷⁾. משה ויתר צעירי המשפחה עלו על הקרקע בחדרה והשתכנו בצריף שהקימו על גבעה בודדת במרחק רב מה (חאן), מקום שכנם של מיסדי חדרה, והתמסרו לעבודה ושפרה אחותו היתה מבשלת וכובסת לקבוצה המשפחתית. עד מהרה החלה הקדחת הצהובה מפילה אותם מעל רגליהם ונוספה על יותר הפגעים שבציקו לחלוצים הראשונים.⁽¹⁸⁾ ועל הכל באה גם מגפת החולירע וקציר המות והעזיבה רוקנו את מחדרה. על מחלתו מדבר סמילנסקי בסיפורו (בערבה): (דמותו של משה בסיפור הוא (יהודה): (שלשה שבועות היה יהודה מפרפר ב(מלתעות המות), כהדרגתו הלשונית של הרופא. וגם ההגדרה הרפואית שלו בביקורו היתה נכונה. יהודה חלה בבת אחת גם בדלקת הריאות וגם בקדחת שחור – השתן. פניו וכל גופו הצהיבו ביום השלישי למחלתו, ויהודה ניצל ממלתעות המות, רק ביום העשרים ואחד למחלתו הכיר יהודה בפעם הראשונה את אחותו).⁽¹⁹⁾ העלה את הגיגו על הכתב. והמורים יהודה גרזובסקי ושמוחה וילקומיץ, שראו את כתביו. עודדוהו להמשיך.⁽²⁰⁾

הפרק השיני

טיבו של הסיפור לפי המבקרים העבריים:

מבוא כללי

הפותח את קובץ סיפוריו של משה סמילנסקי- בני ערב – ימצא אמנם שסיפור לטיפה פשוט בעלילה שבו, אם ניתן לפרשנות בדרכים שונות וסותרות. ובמבט לאחור מן המציאות הקשה והמורכבת בה אנו חיים ותחת כובד ההיסטוריה, נמצא שהסיפור "מזמין" דרכים רבות לקריאה ושיבוץ בהקשרים שונים. ניתן להמחיש כי הוא ניתן לשילוב עם חבישת "המשקפיים" המתאימות בכל נרטיב⁽²¹⁾. בנרטיבים הציוניים של העלייה הראשונה הוא ניתן לשיבוץ כשיר הלל למתיישב המביא את הדגמה ובשורה "האור והדרור" לערבים הסובלים תחת עול המסורת והדת ובמיוחד לנשים, שמעמדן קשה ביות, שורשי העימות נמצאים בקנאות הדתית שנלווים אליה הקנאה והכעס עקב התחרות של היהודים והשינויים שהם מחוללים⁽²²⁾. בנרטיב של בני"ה העלייה השנייה" הרי זו דוגמא לניצול קפיטליסטי שאינו מביא לכיבוש האדמה ולצמיחת העם. רק עבודה עברית של היהודים על אדמת הלאום תביא לגאולת האדם, העם והארץ. הנה כמעט נפתה הכותב ללכת אחר משגות ליבו והתאהב בעבריה, מכיוון שחשב לבנות את משקו על עבודה שכירה⁽²³⁾. למ לקרוא את הספיון דרך עיניו של אדוגרד סעיד – מחבר הספר אוריינטליזם⁽²⁴⁾. הרי זו דוגמא מובהקת להלך רוח קולוניאליסטי, הנצל את המקומיים וסבור שהוא מיטיב את מצבם. במקום להעריך את תרבותם הייחודית כשוות ערך, הסיפור מנציח את יחסי הכוחות של המתיישב מול יליד הארץ. הכותב משליך את רגשותיו על האישה הילדה וסבור שמכיוון שהוא נושא את דגל הקדמה מגיעה לו גם אהבתה- אך הוא אינו מוכן לשאתה לאישה כפי שהיא עליה לחפוף לחלק מהקבוצה אליה הוא משתייך, כלומר – לאבד את זהותה המקורית⁽²⁵⁾. על פי הנרטיב הפלסטיני במאחר הסיפור הוא הוכחה מובהקת לכך שהציונות מראשיתה היא חלק מהקולוניאליזם העולמי, בדומה להתיישבות הצרפתית באלג'יריה ובמקומות אחרים. התיישבות הציונית מראשיתה השתלטה⁽²⁶⁾. על האדמה והמים וניצלה את ראייתה ארוכת הטייח, את הארגון ואת הידע המדעי העדיף להשתלט על פלסטין. הרגשות המובעים בין המספר לטיפה אינם העיקר וגם אין להם משמעות אנושית. זו ראשיתה של המזימה שהובילה שלב אחר שלב מהמושבות הראשונות ל"נכבה" אסונם של הפלסטינים⁽²⁷⁾. על פי החזון העתידי לערבים הפלסטינים בישראל (מאת הוועד הארצי לראשי הרשויות המקומיות הערביות בישראל על ההקדמה התום שאוקי הטיב יו"ר ועודת המעקב העליונה לערבים בישראל ויו"ר הוועד הארצי לראשי הרשויות המקומיות הערביות בישראל 2006) מוגדרת ישראל כך: "ישראל היא תולדה של פעולה קולוניאליסטית אותה יזמי האליטות היהודית" – ציוניות באירופה ובמערב" הוקמה בסיוע מדינות קולוניאליסטיות והתחזקה בצל התעצמות ההגירה היהודית לפלסטין לאור תוצאות מלחמת העולם השנייה והשוואה⁽²⁸⁾. מה היא הראייה העדיפה בעיני? המצב הבסיסי המאפיין את העלייה הראשונה הוא לדעתי מפגש בין תרבויות שלא היה ביניהן בעבר כל קשר. מאלפות בעניין זה חוויותיהם של ראשוני המתיישבי בחדרה שבאו מרוסיה. הירידה מהאנוייה בנמל יפו עוררה חששות רבים ואפילו הגמלים נראו כחיות מוזרות, שלא ראו כמותן ועצם המראה עורר פחד⁽²⁹⁾. סיפרה אחד המתיישבות הראשונות: "מאכסנריה ליפו ושם ירדנו בסירות אל החוף. הקריאות והצעקות של הערבים בחצות יפו, וכן תלבושתיהם ומנהגיהם, הבהילונו בראשונה, אך אט אט התרגלנו, רושם חזק עשו עלינו הגמלים, אלו החיות הגדולות והאמיצות בעלות הקול הנוהם, המעוררות פחד ופליאה בלב אנשים חדשים שמקורב באו? ראשוני המתיישבים התקבלו על ידי הערבים בח'אן של חדרה כאילו באו מכוכב אחר. אפילו גון עורם הלבן היה חידוש והערביות שפגשו את המתיישבות הופעתו מהחיוורון ומששו אותן. סיפרה אחת המתיישבות" "למחרת בבוקר התמלא הח'אן ערבים אלה היו החראתים (האריסים) של בעל האחוזת סלים ח'ורי, שיבושו באהלים בקרבת הח'אן. הם באו לח'אן לעניינים שונים ובעינינו היו פראין גמורים. והערביות – זוכרת אני – ניגשו אליי והתחילו למשש אותי. נבהלתי והתחלתי לצעוק, אך הן צחקו והרגיעוני. לובן פני וידי מצא חן בעיניהן. התבוננתי בנזמיהן, בצעיפיהם המלוכלכים המכסים את פניהן עד האף, לאוזניי הגיעו צלצולי התכשיטים שעל ידיהן יקשרי המטבעות השונות על צוואריהן. אט אט התרגלתי אליהן⁽³⁰⁾. מעבר לכל הנרטיבים, ברור שבין המספר לטיפה ניצת זיק אמיתי, מאותם רגשות החוצים את כל התרבויות וכל הגבולות. סמילנסקי נוגע בעצב חשוף במיוחד ביחסים בין יהודי הערבים. מאפשרות שיפתחו יחסי אהבה עומדת בניגוד גמור לכל החומות בין העמים הנבנות על ידי השייכות, הסמלים הלאומיים והדת. ייתכן שביהדות, כדת קטנה ורדפה במהלך ההיסטוריה, החומות אף עבות עוד יותר המספר ולטיפה מסתפקים במבטים ובשיחות קטעות ואינם מעיזים לחצות את הקווים אולם במציאות וברומנים המאחרים היו זוגות שהעזו יותר. החכם באשי של עכו וחיפה, מכלוף אלדיאודי, טיפל בשנת 1890 בבעייתן של שתי נשים יהודיות מחיפה שבאו לבית המופתי בעכו בבקשה להתאסלם כדי להינשא למוסלמים. מפניתם של הנכבדים מחיפה באשי מתברר שהיו עוד נשים שהתכוונו להתאסלם כדי להינשא למוסלמים. בעזרתו של המופתי של עכו הצליח החכם באשי לפתור את הבעיה במאמצים רבים ובהוצאות כספיות גדולות. שתי הבנות יצאו מבית המופתי ונישאו ליהודים. כמו

כן טיפל החכם באשי במקרים נוספים "אישה נשואה שביקשה להתאסלם כי בעלה יצא לעבודתו בכפרים ולא השאיר לה כל אמצעי מחייה. בת אשכנזים מירושלם הגיעה לעכו כדי להתאסלם, לאחר שצער מוסלמי שכנע אתה שיינשא לה אם תמיר דתה. גם במקרים אלו נמנעה המרת הדת" (31). יעקוב יהושע מספר על "ילדות בירושלים הישנה" ובספרו השני תחת הכותרת "יחסים בין העדה הספרדית לעדה המוסלמים" מתייחס לנושא באוב זה? לדבריו: למרות שהמוסלמים לא הטיפו להמרת דת, כפי שעשו המיסיונרים הנוצריים נמצאו כמה בנות יהודיות בירושלים שנהו אחר קסמם של צעירים מוסלמיים ועושרן של משפחותיהם, נטשו את בתיהן, התאסלמו והתחתנו עימם לדאבון ליבם של ההורים. בנות אלו היו בעיקר ממשפחות עניות או נשים גרושות אולם בחגים ובמיוחד בפסח הן חזרו הביתה כדי לאוכל מצות ולהימצא בקרבת המשפחה. האסלאם הוא ליבראלי במובן זה ויהודייה שנישאה למוסלמי יכולה להחזיק בדתה ולא לעבור לאסלאם. ובמובן שלא עלה על דעתו של שום יהודי לייחד מוסלמים. צעירים יהודים, לדבריו, לא העזו ליצור קשר עם צעירות מוסלמיות, אם כי הנערות המוסלמיות העריכו את היהודים. אותם פגשו בין היתר במוסדות החינוך החדשים וכמהו להם בסתר ליבן. יעקב יהושע מספר כי ראגב נשאיבי, מי ששימוש שנים רבות כראש עיריית ירושלים נשא לו לאישה יהודייה ביופייה. היא הייתה נשואה לפני כן לגבר שהתעלל בה. בספרו הרביעי, תחת הכותרת "ערבים בימין משה" מציין יעקב יהושע כי בשנות מלחמת העולם הראשונה אירועו מספר מקרים בהם בנות יהודיות ממשפחות עשירות ועניות כאחד נישאו למוסלמים, הבנות שנישאו שמרו על דתן ועל המסורת היהודית וילדיהן ידעו היטב שאימותיהם יהודיות. היו גם מקרים שהבנות נחטפו. יהושע מציין בראשי תיבות בלבד את שמות הנשים שנישאו לגברים ממשפחות ח'אלידי ואל דאודי. אחת הנשים המשיכה לשמור על קשר עם משפחתה היהודית על ידי פגישות משפחתיות שהתקיימו במעבר מנדלבאום בקו שהתקיים בין ירושלים המזרחית לירושלים המערבית עד איחודה של העיר ב-1967. הסיפור "לטיפה" נחשב בספרות העברית באבטיפוס לסיפור אהבה בלתי אפשרי בין יהודים לערבים. ברומנים הסיפור מסתיים במפח נפש ובסבל, כנראה כעונש על עצם פריצת הטאבו. כך קרה ברומן של סמי מיכאל הצצורה בוואדי (1987) וברומן של אלי עמיר יסמין (2005) (27). גם ברומן של עמוס עוז סיפור על אהבה וחושך (2002) (28). (מסתיים ניסיונו "לעשות רושם" על נערה ערבייה בת גילו בכאב ובסבל).

הפרק השלישי:

ניתוח סיפור עברי על רקע ניתוחו לדיוקן ערבי:

סיפורנו – כמו שצינו בתחלת עבודת המחקר הזאת – הוא סיפורה של "לטיפה" מאת הסופר היהודי ציוני משה סמילנסקי. אטרח בפרשנות שאציג לנתח את הסיפור בצורה ספרותית ולהבליט מוקדי הכח והחלשה בשפה והנוסחה וסגנון הצגת הסיפור ומידת היענותם לפירוש רעיון הסופר ולהגות אתו כמו שהוא רצה, וכל זאת במסגרת הנושא הכללי של "דיוקן הערבי בספרות העברית", גם אטרח להתמקד במשמעת, בתוכן, ובמסר שרצה הסופר להעביר לקורא.

סיפורו של סמילנסקי מתנהל כולו סביב הקטינה הערבייה ששבתה את ליבו בעיניה היפות עד שמצא את עצמו בלי כוונה תחילה מתחיל את סיפורו במשפט לא רגיל הנגזר משיר עברי ידוע על ירושלים הקדושה (מי שלא ראה את ירושלים לא ראה את העיר היפה בא"י): מי לא ראה עיני לטיפה, לא ראה עיניים יפות מימיו" הסיפור נראה מייצג את המגמות המסורתיות בספרות העברית הראשונית של היישוב היהודי בפלסטינה במעלותיו המעטות ומגרעותיו המרובות. אפשר לומר היישוב היהודי בפלסטינה במעלותיו המעטות ומגרעותיו המרובות. אפשר לומר שספיו של סמילנסקי חשובים להבנת המנטליות שלו זמנו במיוחד מפני ששטח מחשבותיו ותעלוליו משתרע על חלקי המשוואה שהייתה אז "הערבים והיהודים הבאים לפלסטינה בצל ההנחה היהודית הלא צודקת ושמנסים בה להצדיק את כיבוש פלסטינה: ארץ בלי עם לעם בלי ארץ".

וכל סופר בר דעת יאמר שסמילנסקי דן בסיפור הזה בעניינים טפילים שאי-אפשר לומר שהם סללו שביל ספרותית בזמנו, או שהם נסקו בספרות העברית למרומים חדשים. ואם לא די בכך צריך לשאול מה היא מטרת הסיפור? מה הם הסיפולים שראצה להבליט? יודעים כולם שספרות מגמתית תואמת את זמנה ודנה בצורותיו ומציעה פטרונות להן. ספרות מגמתית מפקה לקחי העבר המרים והמתוקים ומתיישבת על מה שצריך ולא רואה רק חצי הכוס הריקה. ספרות מגמתית זורמת בנחלי החברה לשקות את שתיליה, להבטיח שיסגסגו, ומשתמשת בבקורת כאמצעי לרפורמות ולא כמכוש להרוס או סתם למען הבקורת.

במקום זאת בחר סמילנסקי להיות נבי זעם זמנו, וחתר להגשים במבוקם זאת בחר סמילנסקי להיות נבי זעם זמנו, וחתר להגשים מרותיו מטרותיו ביצירת צורות יפות לחברה היהודית ולהבדיק צורה חלשה, שברירת מדוכאת לחברה הפלסטינאית, כמוהו ככל ציוני קיצוני הצד במיים עכורים בלי שידוע כי צניעות ותועבה משתנית מחברה לחברה לפי המסורת שלה.

הספרות העברית הייתה אז בחיתוליה וזחלת בין הרבה מהמורות לכן התרכז סמילנסקי בדמיות שהיו – ובמיוחד דמות האישה העבריה – בכונה להבליט את אופיה הנבדל מההווה היהודית, בתקווה שההבדלים ירימו ההווה היהודית למרומים.

סמילנסקי בחר לסיפורו קטינה יפה נטולת ניסיון וטען על לשונה שאישה יהודייה נהנית מזכות יתרה בהשוואה לאישה מוסלמית. ואני לא יודעים מה הוא הבסיס שנשען עליו בטעונו ובלי לדעת עצם וגודל הזכויות שמעניקה הדת המוסלמית לאישה.

ודרך השביל שבחר התפנה הסופר להשוות בין שתי החברות החיות במצבים שונים ולשפוט אותן במטבע חברתו והשקפת עולמו, בדיוק כמו שעושים כל אלה הנוטרים בעמקי ליבם רק שנאה וטינה ומשמטה לאיסלם, ומבליט שלושה דברים עיקריים:

- התרת הדת האיסלמי לגבר להינשא ליותר מאישה
- הכאת האישה בחברה הערבית
- אינוסה להינשא ללא בחיר ליבה

אנו לא נתפלמס ולא נתווכח עם הסופר בעניין הזה אאפילה לא נטרח, מפני שכל מי מכיר דת האיסלאם יודע את האמת, ויודע שהסופר מנסה רק להשמיץ מה שהוא יכול להשמיץ? ראוי לציין שהסופר בחר בקטינה לסיפורו לשתי סיבות: הראשון: מטבע הדברים שאדם יחשוק ביופי הנשי, אך הוא תכנן לנצל בחירתו לשרת מטרותיו ולספר סיפורו הבדוי ובאותו מעמד לא נרתע מלהשתמש בפועלים הערבים נגד האישיות הערבית – שייך סרבג'י – בטענה שהם מדוכאים, שני: ניצל מצב החברה הערבית ודת האיסלם בהיותם שמרנים בדבר המסורת והמוסר ומתחייבים לצניעה ולצוואת ההלכה לגבי גבר ואישה. יש לציין שההלכה האסלמית לא השוותה בין גבר לנשיה, אלא

העניקה לגבר העדפה על פני אישה בתורם בחיים בצורה שכל מהם משלים תורו של הצד השני ולא מתירה לאיש לדכא את אישה בשם ההעדפה האלוהית. אבל האויבות הנתגלעת בין הערבים ומערב ככלל, ובינם לבין היהודים בפרט, והמבט היהודי השלילי בכוונה תחילה נגד הערבים לגבי: מסורת ודת והבנת היהודים שנושא האישה אצל הערבים ודת האיסלם הוא נושא רגיש ביותר דחף בהם לנצל עקב אכילוס זה להסית נגד הערבים. הסופר נדרש בסיפורו לרציפות הזמן ורציפות האירועים, לכן נראה אותו מציין ימי ספטמבר עמדה בשדה ,,,, ומצייר לקורא סיפור שהיה בעבר מזיכרוננו האישי ויומר מתחילת הסיפור : הייתי אומר בעודי קטן ויגמור משפטי הראשון באומרו: "ועודי אומר את זה". בחר הסופר להתחיל את סיפורו בתיאור יופי הטבע שמסביב ואיך היה רואה את כל החיים בצבע ורוד ומלא בתקווה וחיים. אחרי – כך רמז לסיבת שמחתו שהיא פגישתו עם לטיפה, וממשך לתאר לקורא איך עיניה היפות שבו את ליבו ממבט ראשון עד שהוא אומר משפטו "מי שלא ראה עיני לטיפה.....". הסופר מצא עצמו נדחף על כורחו לשאול אותה על שמה ובכל זאת, ובגלל שהיא ערבייה – מין אדם סוג ב', אצל היהודים – הוא לא שואל אותה בנימוס כמו שהוא שואל יהודי על שמו- היהודים שואלים היהודי לשמו בנימוס ואומרים : איך קוראים לך? אבל שואלים הערבי בצורה לא מנומסת ואומרים : מה שמך? והיא עונה לו : לטיפה. הסופר עובר בכוונה לפועל הנקרא עטאללה שהכיר לו את הקטינה באומרי שהיא בתו של השיך סרבג'. ועוד רצה הסופר להדגיש לקורא שהוא התאהב בקטינה, ושעטאללה הבין את זה בעיניו ומהתעניינותו בקטינה לכן שר לו עטאללה שיר אהבה וקרץ לו בעינו שהוא מבין אותו ובאותה נשימה הזכיר לו את אביה. אבל הסופר התעקש על שמירת רגשותיו לעצמו והמשיך להיחנות ביופיה של עיני לטיפה השחורות מתאר אותן כקוסם ההופך את חייו מעייפות לחיוך אופטימסטי ולעתיד מבטיח(32). נראה שהסופר עשה מעיני לטיפה נושא חייו, והוא מהלל אותן ומזמר להן כל הזמן, במיוחד אחרי שהרגיש – כמו שהוא מספר – שהיא מחליפה איתו אהבה והוא מבטא את זה באומרו: "לעתים קרובות הרגשתי את מבטה של לטיפה כשהיא מביטה אלי" גם הוא הרבה להרהר ולהתבונן בעיניה ולקרוא סודם הכמוס להרגיש את העצב והצער העמוקים הרובצות בהן. אחרי – כך פגישה אחרת ואקראית בינו לביתה על יד הבאר והיא נושאת את כד המים על ראשה, וניסיונו להמשיך את השיח איתה. הוא שואל לשלומה, והיא נותנת תשובה רחוקה ולא רלוונטית לשאלה . הוא רוצה לתת רושם שהיא מרגישה נוח בנכחותו לכן פתחה את ליבה ופיה ואמרה "אבי אינו מניח לי ללכת לעוד" המלים המעטות פרצו מתוך פיה במהירות כאיש המוציא מתוך ליבא דבר אשר הציק לו זה כבר". הסופר רצה לתת רושם שהיא הייתה מאמינה שהוא חוף מבטחים, שהוא צריכה להפנות את מפרשי ספינתה אליו. הסופר מתעקש להגזים במחשבותיו ודעותיו ומתאר לעצמו שלטיפה עצובה מדי ושהעצב והמרירות רובצות בין בבות העיניים שלה כל הזמן ושהיא חייה אסון בחיק אביה הן הערבי והן המוסלמי. אבל הוא – קרי הסופר – מקל עליה את החיים מנגב את דמעותיה הכמעט זולגות, ואומר לנחם אותה: "הלא טוב לך לשבת בבית מלעבוד?" זאת שיוכה לה שהוא איכה במטבעו, ושמשורת הארץ הזאת זורמת גם בעורקיו, אבל לא באותו דרך שראות העיניים של הערבי העריץ והשרירותי. אבל לטיפה לא הפנימה את דעותיו והיא מביטה בו כעס כמו שהוא סבור ואומר: "לטיפה הביטה אלי, עיניה כהו מעט, עבר עליהן מעין צל. רגעים אחדים החרישה". אחרי- כך היא ממשיכה לדבר כמו שלא שמעה אותו: "אבי רוצה לתת אותי לבנו של שיך מאגד". ויתברר לנו מן השיח שהיא תוכרח להינשא לבן השיך. הסופר מגיע לשיא מטרותיו כשהוא נראה שואל עצמו בלשונה של לטיפה: חווא'ה אמת הדבר כי אצלכם לוקחים רק אחת?" כמו שרוצה להתנגד להלכה המוסלמית ויומר שהיא דת מטורפת עושקת ומקפחת את האישה ומרשה לגבר להתחתן עם יותר מאישה. והוא לא מסתפק בכך, אלא מתמיד במזימתו ואומר גם הפעם על לשונה של לטיפה: "ואצלכם אין מכים". האם הדת האיסלמית נותנת לגבר להרביץ לאישה? הדת האסלמית נתנה לאישה מה שלא נתנו לה הדתות האחרות מכיבוד עצמי ואישיות ומקום בחברה. וסוף סוף מגיע לשיא חדש כשאומר בלשונה של לטיפה: "ואותנו מוכרים כחומרים". ואז כשהיא תיארה את עצמה כחמורה הנקנית ונמכרת, כשהיא תיארה אדם שנברא בצלם אל כחמור, התגלתה עיניה לסופר יותר יפות, יותר זוהרות ועמוקות, מפני שהיא ביזתה והשפילה דימויה ודימוי הערבי(33). ומה השאיר הסופר מלטיפה וכבודה אחרי כל כך השפלות וביזויות? לא נשאר אלא שתציע לו שישא אותה לו הזדמנות בז לסרב להצעה הנדיבה, ויגיד: "הייה ליהודייה ואקח אותך". ומה היא משיבה להצעתו? היא אומרת: אבי יהרג אותי ואותך"קרי, שהיא לא שואל לא ממאנת להמיר דתה ולהתגייר בגללו, אלא היא מפחדת מאיבה לעשות את זאת. אבל הסופר לא מסתפק בכך ממשיך בהשמצותיו לדיוקנו של הערבי. לא מספק שהוא מתחתן מכמה נשים, ומכה האישה ומדכא אותה, ומכריח אותה להינשא לאיש שהיא שונאת ומעדיפה את המוות על הינשא לו, לא מספיק שהוא עושה כל זה, כי אם הוא עושק פועליו מקלל אותם, מנשל את שכרם הדל שבדלים, מכריח אותם לעבוד כחמורים בלי שום רחמים המעביד את הפועלים מנשף עד נשף, אדם אכזר מכוער. ולא די בכך אלא שהסופר משרה על השיך סרבג' המשפט הישראלי הקשה ביותר "שנאת חנם" כשהוא אומר שהשיך שונא את היהודים שנאת קנאי. סוף סוף מדביק הסופר לטיפה ששבתה את ליבו את המונח השנוא ביותר על כל בני אדם ואף על חיות הבר כשהוא אומר על לשונה של לטיפה: "חווא'ה מוסה לקח אישה? הייתי רוצה לראות אותה, וכשראתה אותה נראו דמעות בעיניה" זאת אומרת שלטיפה בוגדת בבעלה מנטלית, ועודה חפצה בסופר בסתר ליבה, ולא הסתפקה בחלקה בחיים אפילו כשהיא אישה זקנה.

המסקנות:

- סיפורו של סמילנסקי הוא סתם סיפור מבין אלפי סיפורים שהודפסו סביב אישיותו ודיוקנו של הערבי, ואין הוא הסיפור המכריע את היחסים בין ערבים ויהודים.
- הקורא ימצא דגם אחד לערבי בספרות הציונית בלי להתחשב במקום או זמן הימצאו, לכן טעם לחשוב ששנאת הציונים מופנית נגד הערבי הפלסטינאי כמו שסבורים רבים על רקע הסכסוך הרווחת והמרתית את האיזור כלו בין שני הצדדים אם כי הציונים סבורים בוודאות שכל ערבי אויב.
- סגנונו של סמילנסקי מזג בין הסגנון המקראי לסגנונים: התלמודי, המשנאי. גם כן הוא מזג בין הסגנון המקראי והמודרני. והתפתחותה של העברית המודרנית הייתה ניכרת ביצירותיו.
- יצירותיו עשירות בצורות, המטאפורות, ההשגבה ובגיוון את המשפטים. כל אלה באו (לפי דעתנו), כי יש קיר בין היהודים לבין עצמם בתחילת העליות לפלסטין.
- הוא השתמש בסימניקה כאמצע להשגת מטרותיה של הציונות דרך השתמשותו במשמעותם של המילים, המונחים והמשפטים.

- סמילנסקי השתמש ברוב סוגי המשפטים: משפט השאלה, הקבוע, השמני, המורכב ועוד.
- השתמשותו למילים הלועזיות, וביחוד המילים הערביות, דרך הושפעתו משפה הערבית.
- הלשון שלו פשוטה בניגוד לבני דורו בעלי הלשון הגבוהה.
- סגנונו של סמילנסקי היה סגנון ישיר כי רוב סיפוריו היו סיפורים תיעודיים.

המקורות:

- 4.library.osu.edu/projects/Hebrew-lexicon לקסיקון הספרות העברית החדשה.
- 5.אונגרפלד, משה. משה סמילנסקי:מאה שנה להולדתו. (תל-אביב, 1973), עמ' 74.
6. שם. עמ' 75.
- 7.the.wikipedia/wiki/ משה סמילנסקי
8. טרויה, אנרי. טולסטוי, תרגום: מרדכי שניאורסון, הוצאת כותר, 1984, עמ' 18.
- 9.סמילנסקי, משה: זכרונות. הוצאת, (דביר), (תל-אביב, 1949), עמ' 20.
10. www.netanya-moreshet.org.il/info/fouder משה סמילנסקי.
- 11.סמילנסקי, משה. זכרונות, שם, עמ' 20.
12. משה סמילנסקי בלקסיקון הספרות העברית החדשה.
- 13.סמילנסקי, משה. שם, עמ' 23.
- 14.אונגרפלד, משה (תל-אביב, 1974), עמ' 4.
- 15.סמילנסקי, משה. זכרונות, שם. עמ' 26.
- 16.שקד, גרשון. עיונים ביצירתם של משה סמילנסקי ונחמה פוחצ'בסקי, (תל-אביב, 1977), עמ' 26.
- 17- רחימה, مجيد عبود. البعد الديني في القصة العبرية الحديثة. بحث منشور في مجلة كلية اللغات جامعة بغداد العدد (37) في كانون الثاني 2018, ص 34
- 18- رحيمة, مجيد عبود. البعد الديني في القصة العبرية الحديثة. المصدر السابق, ص 30.
- 19.אונגרפלד, משה. (משה סמילנסקי) מאה שנה, שם. עמ' 355.
- 20.סמילנסקי, משה. בערבה. הוצאת מסדה. (תל-אביב 1946). עמ' 201-202.
- 21- רחימה, مجيد عبود. الفكاة ودورها في القصة العبرية القصيرة (نماذج مختارة) , بحث منشور في مجلة الترجمة واللسانيات, تدرها جمعية المترجمين العراقيين - بغداد, العدد 16 / حزيران 2021, ص 144.
- 22.סמילנסקי, משה. בין כרמי יהודה (סיפור), הוצאת מסדה, (תל-אביב, 1948), עמ' 247.
- 23 - רחימה, مجيد عبود. البعد الديني في القصة العبرية الحديثة. المصدر السابق, ص 29
- 24.סמילנסקי, משה. בערבה, שם. עמ' 230.
- 25.אונגרפלד, משה. שם. עמ' 235.
- 26.סמילנסקי, משה. בין כרמי יהודה. שם. עמ' 52.
- 27- רחימה, مجيد عبود. البعد الديني في القصة العبرية الحديثة. بحث منشور في مجلة كلية اللغات جامعة بغداد العدد (37) في كانون الثاني 2018, ص 20
- 28.סמילנסקי, משה. בצל הפרדסים (סיפור), הוצאת מסדה, (תל-אביב, 1951), עמ' 28.
- 29- רחימה, مجيد عبود. البناء النفسي للقااص سما بن صهيون في قصة نفس محطمة . بحث منشور في مجلة كلية اللغات - جامعة بغداد العدد (43) في كانون الثاني 2021 , ص 45.
- 30- 26.סמילנסקי, משה. בין כרמי יהודה. שם. עמ' 52.
- 31- مجيد, عبود رحيمة. (٢٠١٨). الواقعية في الادب العبري الحديث. مجلة الاداب حوليات عين شمس, العدد ٣, المجلد ٤٦, ص ١٤٥

ص ١٣٠.

32- 17- رحيمة, مجيد عبود. البعد الديني في القصة العبرية الحديثة. المصدر السابق, ص 22

33- 17- رحيمة, مجيد عبود. البعد الديني في القصة العبرية الحديثة المصدر السابق, ص 34

هوامش البحث

^(١) **טולסטוי:** לב ניקולייביץ' טולסטוי. (1828-1910). סופר והוגה רוסי שנולד בזכות שורה של יצירות מופת שהמוכרות בהן הן (מלחמה*
ושלום מ-1869 ו(אנהקרנינה) מ-1877 המהווה את שאו של הרומן הריאליסטי. הפילוסופיה של טולסטוי וקריאתו להתנגדות לא אלימה
הותירו רושם על אף הם ואומצו על ידי (מהטמה גאנדי) ומרטין לותר קינג כשיטת מאבק. טולסטוי האמין כי האשליה המכוונת מלמעלה
של הציבור, היא שהביאה אותו להאמין כי לא ניתן לנהל חיים אנושיים מהוגנים בלא להיעזר בממשל. בשל השפעת המרקסיזם, האמין
טולסטוי כי בעלות על קרקע ועל הון היא צורת כפייה נוספת, עם זאת במציאות הרוסים הפיאודלית למחצה של תקופתו, בה השליטה על
קרקע הייתה בידי האצולה שהיוותה חלק מן המנגנון הממשלתי, זיהה טולסטוי את הבעלות על הקרקע וההון כחלק מן המוסד הממשלתי.⁽¹³⁾

⁽²⁾ **זאב טיומקין (1861-1927).** היה מנהיג ציוני יליד האמפריה הרוסית. אחיו של הרופא הציוני הרוויזיוניסט זינוני יונוביץ'. ודודו של*
המלחין דימיטרי טיומקין. טיומקין היה ממייסדי אגודת (חובבי ציון) בסנקט פטרבורג. הוא עלה פלסטינה כדי לעמוד בראש הלשכה
להנהלת העבודה המעשית של (חברת התמיכה) של (חובבי ציון) שנפתחה ביפו ולסייע ברכישת קרקעות. הוא נמנה על ראשוני התומכים
בהרצל, והשתתף בקונגרסים ציוניים מעטם יהדות אוקראינה. בשנת 1920 התיישב בפריז והצטרף לתנועה הרוויזיוניסטית.⁽¹⁴⁾